

A tudás regionális különbségeiről, tudományos miliőről, hálózatokról és kapcsolatokról Interjú Peter Meusburgerrel

On regional disparities milieus of knowledge, scientific networks and exchange Interview with Peter Meusburger

CZIRFUSZ MÁRTON

A folyóiratban 2011-ben három neves magyar professzorral közölt interjú után ezzel a beszélgetéssel térbeli vonzáskörzetünket növeljük. Peter Meusburger, a Heidelbergi Egyetem szeniorprofesszora számos magyar geográfus, regionalista és társadalomkutató számára ismert, egyrészt Magyarországról megjelent munkái, másrészt óriási tudományszervezési tevékenysége révén; ez utóbbit ELTE-díszdoktori címe és a Magyar Földrajzi Társaságban viselt tiszteleti tagsága is jól mutatja. Az interjún keresztül személyét – mint 2011 óta a *Tér és Társadalom* szerkesztőbizottsági tagját –, tudományos pályafutását és gondolatait szeretnénk olvasóinknak bemutatni.

Professzor úr évtizedek óta olyan kutatásokat is végez, amelyek Magyarországgal foglalkoznak. Mi az Ön számára érdekfeszítő és inspiráló a magyarországi múltbeli és jelenlegi területi és társadalmi folyamatokban? Akadtak-e egyéb kutatási témái között olyan kérdések, amelyeket éppen a Magyarországgal foglalkozó tanulmányai alapján tudott alaposabban megválaszolni?

A Magyarország iránti érdeklődésemet három esemény keltette fel és mélyítette el. Az 1970-es évek elején az Innsbrucki Egyetem Földrajzi Intézetének akkori vezetője, Adolf Leidlmair professzor az egyetemi hallgatókkal több kéthetes kirándulást szervezett Magyarországra, Romániába és Jugoszláviába, amelyeken két alkalommal mint fiatal tanársegéd vehettem részt. Mivel Adolf Leidlmair felelőse a Bánátból kitelepített német volt, magyarul, románul és szerbhorvátul is beszélt, így nem voltunk az akkor még hivatalosan előírt idegenvezetőre utalva: spontán beszélgetéseket tudtunk folytatni a helyi lakossággal. Ezek a terepgyakorlatok alapozták meg Magyarországot és Erdély iránti érdeklődésemet.

Miután 1983-ban a Heidelbergi Egyetem Gazdaság- és Társadalom-földrajzi Tanszékére hívtak, megismerkedtem Probáld Ferencsel, aki 1984-ben hosszabb

tanulmányúton tartózkodott a Földrajzi Intézetben. Probáld Ferencet akkor Fezer professzor hívta meg Heidelbergbe, akivel a városklimatológia volt közös érdeklődési területük. Magyarország iránti tudományos érdeklődésem azután mélyült el, hogy két kisebb kutatást végeztem az 1860 és 1914 közötti Habsburg Birodalomról. Az egyik a népesség írni-olvasni tudásának területi különbségeit (Meusburger 1991a, 1991b, 1998), a másik az akkori újonc katonák egészségi állapotának területi különbségeit elemezte (Meusburger 1995a). Az írni-olvasni tudás tulajdonképp sok más társadalmi és gazdasági modernizációs folyamat előfeltétele volt. Épp emiatt tűnt meglepőnek számomra, hogy a Monarchiában kétszáz évnek megfelelő fejlettségi különbségeket lehetett megállapítani. Ez azt jelenti, hogy az analfabetizmus 1880-ban vagy 1890-ben a periferikus területeken (mint Galíciában, Bukovinában vagy Dalmáciában) tapasztalható szintjét a Monarchia egyes nyugati régiói, mint például Vorarlberg már kétszáz évvel korábban meghaladták. Az írni-olvasni tudás nagy területi különbségei természetesen elsősorban gazdaságtörténeti, társadalmi és kulturális hatótényezőkön alapultak. Ezeket az egyenlőtlenségeket Ausztriában viszonylag könnyen meg tudtam magyarázni. Ahhoz azonban, hogy a Magyar Királyságban látott területi mintázatokat megértsem, el kellett mélyednem Magyarország történelmében, kultúrájában, társadalmi szerkezetének jellemzőiben és földrajzában.

Különleges tudományos kihívást jelentett az a kérdés, hogy miért maradnak fenn, illetve alakulnak ki újból az iskolázottsági és képzettségi szintnek egyébként más országokban is megfigyelhető ekkora mértékű regionális különbségei. A tudás, illetve a népesség iskolázottsági és képzettségi szintjének területi különbségei valószínűleg minden modernizációs, innovációs és kiegyenlítődségi folyamatban fontos szerepet játszanak.

Folyamatos, többéves, Magyarországgal foglalkozó kutatást az előbbiek elenére csak röviddel a rendszerváltás előtt kezdtem. 1986-ban egy tianjini (Kína) népességtudományi kongresszuson a véletlen folytán személyesen megismerkedtem Klinger Andrással, aki a KSH elnökhelyettese volt. Ő bátorított fel, hogy egy hasonló vizsgálatot, mint amelyet Kínában Ausztriáról bemutattam, Magyarországról is elvégezzek.¹ Mivel ezek az iskolázottsági szint regionális különbségeiről szóló vizsgálatok a magyarországi népszámlálások, mikrocenzusok és háztartási adatfelvételek egyedi kiértékelésein alapultak, először a szükséges kutatási forrásokat kellett megpályáznunk. Azon kutatási pénzek segítségével, amelyeket először a Thyssen Stiftung, majd később a Deutsche Forschungsgemeinschaft rendelkezésünkre bocsátott, a megfelelő alapadatokat meg tudtuk vásárolni, illetve ki tudtuk fizetni az egyedi adatkérésekhez szükséges programozási munkákat. Ezen adatok segítségével több éven keresztül vizsgáltuk a rendszerváltás folyamatának hatásait a magyar iskolázottsági és munkaerő-piaci struktúrákra (pl. Meusburger, Schmude 1991, Meusburger 1995b, 1996a, 1996b, 1997, 2000a, 2001a, 2001b, 2005, Oesterer, Meusburger 1998). Több hallgatóm ezen adatok alapján írta a szakdolgozatát vagy diplomamunkáját magyarországi témákból. Az adatok elsősorban azt tették le-

hetővé számunkra, hogy olyan kérdésfeltevéseket vizsgálhassunk és olyan elméleteket fejlesszünk ki, amelyek Németországban nem lettek volna lehetségesek a jelentősen rosszabb adatellátottság miatt.

Amit elmondott, jól kiegészíti a Tér és Társadalom tavalyi interjúinak egyik visszatérő gondolatkörét: van-e a véletleneknek szerepe a kutatók életében. Beluszky Pál életútjában voltak ilyen véletlenek (Jankó 2011, 242–243.), mint ahogy az Ön által is említett Probáld Ferencében is (Győri 2011, 195–197.) – habár nála ezek a hatások inkább egyetemi tanulmányai előtt voltak meghatározóak.

Bár mindegyik kutató, akivel interjút közölt a folyóirat 2011-ben, inkább optimista a földrajzosok és regionalisták fiatal generációjának ez irányú ismereteit illetően (Uzzoli 2011, 155., Jankó 2011, 245–246.), de gyakran panaszkodunk az elméleti viták relatív hiányára. Az Ön által (társ)szerkesztett két kötet (Meusburger 1999, Meusburger, Schwan 2003), valamint az Ön által írt Bildungsgeographie (Oktatásföldrajz) (Meusburger 1998) viszont jól mutatja az elméleti viták fontosságát a tudományokban. Kedvelt-e az ilyen kritikai gondolkodás a német földrajzban, illetve egyszerű volt-e a könyvek segítségével eszmecserét kezdeményezni?

A német társadalomföldrajzban is hosszú ideig háttérbe szorultak az elméleti viták, mivel az empirikus vizsgálatokat övezte nagyobb érdeklődés, illetve akkoriban a tudományos karrier szempontjából is előnyösebb volt, ha az ember a disszertációját vagy habilitációs dolgozatát egy külföldi, még inkább egy Európán kívüli térségről írta. Néhány kivételtől eltekintve a német földrajztudományban is csak az 1990-es évek közepétől jelent meg, illetve vált szélesebb körűvé az elméleti kérdések iránti érdeklődés. Természetesen mindig is voltak német, osztrák vagy svájci geográfusok, akik elméleti vagy tudománytörténeti kérdések iránt érdeklődtek. Az első éles fordulatot véleményem szerint a bonni Geographentag (Német Földrajzi Konferencia) jelentette 1997-ben,² ahol (az Association of American Geographers – Amerikai Földrajzi Társaság – éves találkozóinak mintájára) először rendeztük meg „A szerző fogadja a kritikát” rendezvényt, amelyben Benno Werlen cselekvésközpontú szociálgeográfiáját helyeztük a vita középpontjába. Benno Werlen nem sokkal korábban egyes írásainak (pl. Werlen 1987, 1993a, 1993b, 1995, 1997) provokatív kijelentéseivel jó néhány német földrajzost igencsak felzaklatott. Ez az akkori Geographentag leglátogatottabb rendezvénye volt, az előadóterem csordultig telt, az emberek még a földön is ültek, az ajtók előtt fürtökbe csoportosult a hallgatóság. Összefoglaló áttekintést ad erről a vitáról a Handlungszentrierte Sozialgeographie. Benno Werlens Entwurf in kritischer Diskussion (Cselekvésorientált szociálgeográfia. Benno Werlen elképzelésének kritikai értékelése) (Meusburger 1999), amelyben Werlen cselekvéselméletének támogatói és kritikusai mutatják be nézeteiket.

Nagyjából ezzel egy időben jelentette meg Peter Weichhart humánökológiai munkáit (pl. Weichhart 1996, 1999, 2003a, 2003b), erről a témáról is kiadtunk egy könyvet (Meusburger, Schwan 2003). 1997-ben kezdtük el Heidelbergben a Hettner-Lectures sorozatot, amelyet tíz éven át a Klaus Tschira

Stiftung pénzügyi támogatásának köszönhetően tudtunk megvalósítani, és amely elsősorban szintén az elméleti eszmecserét szolgálta.³ 1998-ban jelent meg *Bildungsgeographie* (Oktatásföldrajz) című könyvem (Meusburger 1998). Összességében tehát az 1990-es évek második felében a német nyelvű társadalomföldrajzban szembetűnő változás játszódott le.

A Hettner-Lectures esetében évente egyszer egy nemzetközileg nagyon elismert külföldi geográfust hívtunk meg egy hétre Heidelbergbe előadásokat és szemináriumokat tartani. A heidelbergi Földrajzi Intézet költségvetési lehetőségei mellett a Hettner-Lectures nem lett volna finanszírozható, viszont nagy szerencsénkre a Klaus Tschira Stiftung tíz éven keresztül nagylelkűen támogatt minket. A Hettner-Lectures előadásai nyilvánosak voltak, a szemináriumokon való részvétel viszont tudatosan körülbelül 30 főre korlátozódott, hogy intenzívebb beszélgetések alakulhassanak ki. Ezek a beszélgetések azután a heidelbergi kocsmákban gyakran a késő éjszakába nyúlóan folytatódtak. A Hettner-Lectures sorozatot a tudományos utánpótlás számára, a doktoranduszoknak és átlagon felüli hallgatóknak szántuk. Kezdetben elsősorban német nyelvű résztvevőkre gondoltunk, végül azonban sok fiatal kutató érkezett Európa számos országából (rendszeresen Magyarországról is). A Hettner-Lectures nemcsak megmozgatta a német geográfusok fiatal generációját, hanem az angolszász és a német földrajz közötti kapcsolatok is megélnkültek.

Ahogy a most elmondottakból is látszik, professzor úr mindig nagy figyelmet fordított arra, hogy a fiatal kutatóknak segítsen a tudományos életben való első lépések megtételében. Ez az Ön személyes életpályájából következik?

Erre nehéz választ adnom. De biztosan szerepet játszott az, hogy az egyetemi tanulmányaim alatt, illetve amikor tanársegédként dolgoztam az Innsbrucki Egyetemen, a professzoraim között nagyszerű példaképeim voltak: név szerint a témavezetőm, Hans Kinzl, majd később az őt követő Adolf Leidlmair. Ők mindketten fokozottan odafigyeltek a tanítványaikra, mindig nyitottak voltak egy személyes beszélgetésre, nagy tudományos szabadságot adtak, valamint kiválóan vezették az intézetüket. Csak miután más intézeteket is megismertem, vettem észre, hogy az ilyen intézetvezetés semmiképp sem magától értetődő.

A Heidelbergi Egyetemen az Ön által (is) támogatott geográfusok mára nagyrészt sikeresek lettek Németországban vagy más országokban. Sikereik mellett szembetűnő, hogy nagyon szerteágazó témákkal foglalkoznak. Hogyan tudtak (adott esetben kollégáival együtt) olyan helyet létrehozni, ahol ilyen sokféle ötlet található megfelelő miliőt a maga számára?

Heidelbergnek mint telephelynek nagy előnye, hogy mindig szembetűnően sok nagyon jó és nagyon motivált diákunk volt. Ez egyrészt a város népszerűségének és az egyetem hírnevének köszönhető. Másrészt a legjobb diákjainkat korán bevontuk a kutatásainkba mint tanszéki demonstrátorokat. A legjobb (későbbi) doktoranduszaimat – mára már professzorok – a második sze-

meszterben megkérdeztem, hogy nem szeretnének-e a tanszékemen demonstrátorként dolgozni. Tehát aki valamelyik egyetemi kurzuson kitűnt a többiek közül, azonnal toboroztuk a kutatási projektekbe vagy az oktatómunkában való közreműködésre (statisztika, számítógépes térképezés, GIS). A demonstrátorok természetesen a kutatásokba való bekapcsolódás révén sok olyan dolgot megtanultak, amit alapesetben különböző kurzusokon oktatnak. Nem utolsósorban a projektek keretében korán személyes kapcsolatba kerülhettek a földrajztudomány vezető képviselőivel.

Fontos alapelv volt, hogy a diplomázók és a doktoranduszok szabadon választhattak témát. A kiváló doktoranduszok szívesen foglalkoznak olyan témával, ami eredeti, és amelyet előttük még senki sem vizsgált. Ők nem hagyják magukat olyan nagyprojektekbe bevonni, amelyekben más doktoranduszok hasonló témákon dolgoznak. Természetesen ez néha kockázatot is jelentett. Amikor az egyik doktoranduszom a Hiphop az Egyesült Államokban témát talált ki, volt némi kétségem afelől, hogy a kollégák ezt mint földrajzos témát el fogják-e fogadni. De meggyőződtem az elképzelésével, és végül egy kiváló és eredeti kulturális földrajzi disszertációt írt (Mager 2007).

A harmadik ok valószínűleg abban rejlik, hogy nálunk a doktoranduszoknak és a fiatal munkatársaknak hamar nagy tudományos és adminisztratív felelősséget kellett vállalniuk. Mivel állandóan alulfinanszírozottnak éreztük magunkat, mindig külső kutatási forrásokra kellett pályáznunk. A tanszékemen a doktoranduszok és a fiatal munkatársak legnagyobb részét mindig ilyen, külön megpályázott kutatási forrásokból tudtuk alkalmazni. Természetesen én voltam felelős a projektekért, de a munkatársaknak mindig nagy tudományos szabadságot adtam. Mindazonáltal ők a kutatási témáik vezetésében, a pénzügyi elszámolásban, valamint saját demonstrátoraik kiválasztásában személyesen viseltek felelősséget, így korán megismerték egy tudományos életpálya munkaterhelését.

Fontos volt az is, hogy Heidelbergben – más német egyetemekkel szemben – soha sem vált el élesen a természet- és a társadalomföldrajz. A heidelbergi modell abban állt, hogy az egyetemi képzés során nagyjából a hatodik szemeszterig a természet- és a társadalomföldrajz azonos mértékben szerepelt a tanrendben, az egyetlen területre való szakosodás csak ezután következett. Ezenkívül nem volt lehetséges, hogy valaki csak földrajzot tanuljon, mindegyik diáknak kötelező volt egy második vagy egy harmadik szakot is felvennie. Ennek következtében a hallgatóink más tudományok szakterületi kultúrái és módszertanai iránt is nyitottakká váltak, így később könnyen be tudtak kapcsolódni nagy interdiszciplináris kutatásokba. Számunkra mindig fontos volt az is, hogy a földrajz az egyetemi nyilvánosság előtt egységesként jelenjen meg.

Nem utolsósorban az intézetben mindig sok külföldi vendégkutatóval és vendégprofesszorral álltunk kapcsolatban. Azt is mindig fontosnak tartottuk, hogy a doktoranduszainkat már korán pénzügyileg támogassuk abban, hogy külföldi konferenciákon tudjanak részt venni. Ezek a kifelé mutató kapcsolatok a hallgatóink számára mindig motiválók és intellektuálisan ösztönzők voltak.

A természet- és társadalom-földrajzosok kívánatos együttműködése a Proháld Ferencsel készített interjújának volt egyik központi témája, ő nagy problémát lát a természet- és társadalomföldrajz egyre erősebb szétválásában (Győri 2011, 205.). Mások, mint Beluszky Pál viszont a társadalomtudományokkal való intenzívebb együttműködést hangsúlyozzák (Jankó 2011, 249.), ez az álláspont véleményem szerint az egyik döntő mozzanatot jelentette a hazai regionális tudomány tartalmi és intézményi megerősödésében is.

Ha már az interdiszciplinaritásról beszélt, a következő kérdést is ezzel kapcsolatosan szeretném feltenni. A Knowledge and Space (Tudás és tér) című, szintén a Klaus Tschira Stiftung által támogatott konferenciasorozatban különböző tudományágak olyan képviselőit hozza össze, akik mindannyian a tér fogalmával dolgoznak. Az Ön véleménye, illetve a konferenciasorozat tapasztalatai alapján a társadalmi jelenségek térbelisége olyan téma, amely elősegíti a diszciplínákon átívelő tudományos párbeszédet, vagy inkább a nézőpontok olyan sokszínűsége tapasztalható, amely hátráltatja az eszmecseréket?

Az interdiszciplináris szimpózium- és könyvsorozat, amely a Knowledge and Space címet viseli,⁴ csak azért működhet, mert a különböző tudományokat képviselő előadókat alaposan válogatjuk ki, és mert a résztvevők száma nagyjából 30 főre korlátozódik (egy-egy négynapos rendezvényen 15 előadó és további 15 főnyi hallgatóság vesz részt, utóbbiak többnyire fiatal tudósok). Döntő az is, hogy elegendő idő áll rendelkezésre a tudományok határain átnyúló beszélgetésekre. Természetesen a témákat úgy kell kiválasztani, hogy valamennyi tudományterület érezze, hogy profitálni tud a vitákból. Amikor tizenkét tudomány – a filozófiától a művészettörténeten át a földrajzig – kutatja azt a kérdést, hogy hogyan jön létre az új tudás, hogyan kerül legitimálásra, milyen szerepe van a miliónek a tudás létrehozásában, és hogyan terjed a tudás a térben, akkor az egyes diszciplínáknak alkalomadtán egymással is szükséges kommunikálniuk. Egyes tudományok (mint a földrajz) szempontjából ez egyszerűbb, zártabb tudományok (mint a gazdaságtudományok) számára viszont kicsit nehezebb más diszciplínák elképzelései felé nyitni. A tudás térbeliségének hangsúlyozásával nemcsak más tudományoktól szerettünk volna tanulni, hanem más szakoknak is meg kívántuk mutatni, hogy mire képes egy földrajzilag, illetve területileg differenciált nézőpont. Ez tudáspolitikai jelentőséggel is bír.

Ön eddig a térről mint tudományos vizsgálatok tárgyáról beszélt. Ha egygel továbblépünk, a terek megjelenítéséhez, térképekhez jutunk. A Heidelbergi Egyetem a 625. évfordulójára tudományatlaszt jelentetett meg (Meusburger, Schuch 2011, a kiadványról magyarul lásd Gyuris 2011), amelyet több mint 130 munkatársával együtt Ön írt. Mi volt a kiadvány alapötlete? Milyen értelemben tud egy atlasz jobban, illetve máshogy információkat közölni nemcsak a szakmai, hanem szélesebb közönség számára is, mint más könyvformák?

Egyetemünk 625. évfordulójára nem egy szokásos ünnepi kötetet szerettünk volna létrehozni, hanem valami újat akartunk csinálni. Ugyanis emlékköteteket már a Heidelbergi Egyetem korábbi jubileumaira is kiadtak.

Természetesen számomra izgalmas volt, hogy negyven év oktatásföldrajzi kutatásai után egy ilyen reprezentatív művel, amelyben 135 szerző működött közre, más tudományok, illetve az egyetemi nyilvánosság számára is megmutathattam, milyen kutatási kérdésekkel foglalkozik a tudomány földrajza (geography of science), hogyan befolyásolhatják a tudományok fejlődését a különböző tudásmiliók, a tudósok térbeli mobilitása és térbeli együttműködési kapcsolatai.

Gondolkodni ugyan bárhol lehet, de nem minden adatfelvétel, tudományos vita vagy empirikus kutatás vihető végbe bárhol. A lehetőség, hogy ötleteket megbeszélhessünk vagy költséges kísérleteket végezzhessünk; az esély, hogy fontos hálózatokba bekapcsolódhassunk, hamar értesüljünk a tudomány fontos változásairól, vagy nem általánosan hozzáférhető adatokat használhassunk; valamint a valószínűség, hogy új ötletekkel elfogadottá vagy kritizálttá váljunk, illetve ellentmondásos elméletekkel kelljen foglalkoznunk, ezek mind-mind térben egyenlőtlenül oszlanak el (Meusburger 2000b, 2001c). A tudományos kutatások sikere, a következő tudományos generáció intellektuális fejlődése és akadémiai karrierje tehát nemcsak a tudósok céljaitól, tehetségétől vagy kreativitásától függ, hanem strukturálisan is meghatározott. Egy tudós minden egyes egyetemi városban más-más tudásmilióval találkozhat, amelytől megint csak függ, hogy milyen gyorsan válik egy tudományos ötlet, cselekvési forma vagy műszaki innováció elfogadottá és szélesebb körben alkalmazottá, illetve hogy a kutató maga hogyan tud kibontakozni. A Heidelbergi Egyetem tudománytörténetében ezeket az összefüggéseket szeretnénk volna az atlaszban megragadni, megmagyarázni, valamint térképek, ábrák és szövegek segítségével ábrázolni.

Telephelyi mintázatok, térbeli kapcsolatok és terjedési folyamatok térképi vizualizálásakor mindazonáltal meghatározott problémákra is figyelniünk kell. A térkép ugyan a szöveghez vagy fényképhez hasonlóan médium, amely információk tárolására szolgál, de különbözik is ezektől. A térkép absztrakt modell, amely kiválasztott anyagi létezők és nemanyagi jelenségek térbeli elterjedését képszerűen, rajzi eszközökkel ábrázolja. A térkép előállításakor megvalósuló, a térbeli mintázatok szimbólumokkal, vonalakkal, felületekkel és színekkel helyettesítő kódolás olyan társadalmi valóságot hoz létre, amelybe az azt létrehozó szerzők céljai, prioritásai és valóságfelfogásai is beleszövődnek. A térképek tehát kommunikációs cselekvés eredményei. Azt, hogy a térkép szerzője az információkat szubjektív módon kódolja, az olvasónak nemcsak fel kell oldania a jelmagyarázat segítségével, hanem kritikai módon értelmeznie is kell. Hiszen a mintázatok képi ábrázolása és a kísérlet az absztrakt dolgok megjelenítésére mindig együtt járnak azzal a veszéllyel, hogy társadalmi jelenségeket tárgyiasítunk, illetve térben és időben rögzítünk, annak ellenére, hogy a térképi ábrázolás természetesen csak egy pillanatot ad vissza egy dinamikus folyamatból. Ezeket túl a legtöbb mintázat nem egyértelmű mindenki számára, hanem magyarázatra szorul. Vagyis ugyanazon térkép különböző szemlélőkben különböző asszociációkat vagy gondolati folyamatokat vált ki, valamint különböző üzeneteket közvetít. A „térképolvasás” eredménye nagymértékben függ a tér-

kép használójának előzetes ismereteitől, például attól, hogy képes-e összefüggéseket meglátni, a térképezési folyamatot megérteni vagy rajzi manipulációkat felismerni. Mindezek ellenére ezen a módon kifejezetten bonyolult összefüggéseket érthetőbb, egyszerűbb és képileg átláthatóbb formában tudunk visszaadni. A térképek tehát nemcsak információk tárolására és közlésére szolgálnak, hanem heurisztikus értékük is van, mivel a térbeli mintázatok és kapcsolatok vizualizálásával addig nem sejtett összefüggések derülhetnek ki, új kérdések fogalmazódhatnak meg, illetve új gondolatok indulhatnak el. Természetesen a térképeket arra is lehet használni, hogy olvasókat manipuláljanak velük, de erre a szövegek és fényképek éppúgy alkalmasak.

A társadalomtudományok gyakorlatában az elmúlt évtizedekben egyre többen szorgalmazzák a reflexív magatartást. Ehhez kapcsolódik az utolsó kérdésem, amellyel még egyszer vissza szeretnék kanyarodni a Hettner-Lectures sorozathoz. Az Ön társ-sorozat-szerkesztésében kiadott Hettner-Lectures-kötetekben többnyire az adott előadókkal készült interjúk is megjelentek. Miért és milyen értelemben alkalmasak az interjúk arra, hogy egy tudós gondolatait és személyiségét jobban megérthessük?

Kutatási és tanulási folyamatok, valamint kutatói karrierek nem társadalmi, gazdasági vagy politikai vákuumban mennek végbe, hanem hatótényezők sora befolyásolja őket, amely tényezők egyes helyeken való egymásra hatása térbeli kontextust vagy tudásmiliőt hoz létre. Ezt a miliőt természetesen nem ok-okozati hatásként, természettudományi értelemben kell felfognunk, hanem mint lehetőséget, amelyet egyes tudósok kihasználnak, mások pedig figyelmen kívül hagynak. Ha a tudás létrejöttét és térbeli terjedését vagy tudósok karrierjét szeretnénk vizsgálni, akkor a legfontosabb hatásokat, tapasztalatokat, választakat szükséges megismernünk a tanulmányaik és a tudományos pályájuk során. Az interjúk nemcsak arra kínálnak lehetőséget, hogy új tényeket közöljünk, hanem arra is, hogy az adott tudós személyes meggyőződését megismerjük, és megtagasztaljuk, hogy szubjektív nézete szerint milyen személyek és események hatottak rá pozitívan vagy negatívan, vagy ezek hogyan ösztönözték új kutatási témák vizsgálatára.

Hallgatók és fiatal kutatók sokkal könnyebben megértik a tudományos szövegeket vagy egy tudós kutatási érdeklődésének fejlődését, ha az adott tudós személyiségét, tulajdonságait és élettapasztalatait is megismerhetik. Gondolhatja, mi mindent megtudhattunk a Hettner-Lectures során a heidelbergi kocsmákban a harmadik pohár bor után híres amerikai vagy brit geográfusoktól az ottani földrajz belső ügyeiről! A doktoranduszok számára nagyon érdekes és sokszor motiváló is, hogy lássák, a híres tudósok is ütköztek nehézségekbe, új ötleteiket fogadta értetlenség, hosszabb időszakon át nem kaptak elismerést, és emiatt frusztráltak voltak. Azután végül mégis sikerült feltörniük szakmájuk csúcsára.

Az interjút Czírfusz Márton készítette 2011 november-decemberében.

Jegyzetek

- 1 A Klinger Andrással való együttműködés egyik eredménye a kettejük által szerkesztett Vom Plan zum Markt. Eine Untersuchung am Beispiel Ungarns (Tervgazdaságból piacgazdaságba. Egy vizsgálat Magyarország példáján) (Meusburger, Klinger 1995).
- 2 A legutóbbi Geographentagról, illetve a Geographentag szerepéről a német földrajzban lásd: Pfening 2010.
- 3 A Hettner-Lectures első öt kötetét a Heidelbergi Egyetem Földrajzi Intézete, a 6–10. kötetet a Franz Steiner Verlag adta ki. Egyes fejezetek – mintegy „utánnymotként” – a Geographische Zeitschriftben is megjelentek (Gregory 1998, Watts 2000, Agnew 2001, Livingstone 2002, Hanson 2003).
- 4 A könyvsorozat köteteit a Springer Kiadó adja ki, 2011-ig a 15 tervezett kötetből négy jelent meg (Meusburger 2008–). A részletekről a konferenciasorozat honlapja ad felvilágosítást a <http://www.knowledgeandspace.uni-hd.de/> cím alatt, két rendezvényről pedig a Tér és Társadalom is beszámolt korábbi számaiban (Czirfusz 2009, Gyuris 2010).

Irodalom

- Agnew, J. (2001): Disputing the nature of the international in political geography. The Hettner-Lecture in Human Geography. *Geographische Zeitschrift*, 1., 1–16.
- Czirfusz M. (2009): Knowledge and Power – 7th Interdisciplinary Symposium on Knowledge and Space. *Tér és Társadalom*, 3., 199–203.
- Gregory, D. (1998): Power, Knowledge and Geography. *Geographische Zeitschrift*, 2., 70–93.
- Gyóri R. (2011): „A földrajz, a regionális földrajz szerelmese voltam”. Interjú Probáld Ferencsel. *Tér és Társadalom*, 4., 195–209.
- Gyuris F. (2010): Knowledge and Action – 9th Interdisciplinary Symposium on Knowledge and Space. *Tér és Társadalom*, 2., 153–160.
- Gyuris F. (2011): Peter Meusburger – Thomas Schuch (szerk.): Wissenschaftsatlas der Universität Heidelberg. *Földrajzi Közlemények*, 4., 485–487.
- Hanson, S. (2003): Geographical and Feminist Perspectives on Entrepreneurship. *Geographische Zeitschrift*, 1., 1–23.
- Jankó F. (2011): Véletlenek márpedig nincsenek (?) Interjú Beluszky Pállal. *Tér és Társadalom*, 2., 242–251.
- Livingstone, D. (2002): Tropical hermeneutics and the climatic imagination. *Geographische Zeitschrift*, 2., 65–88.
- Mager, C. (2007): *HipHop, Musik und die Artikulation von Geographie*. Steiner, Stuttgart. (Sozialgeographische Bibliothek; 8.)
- Meusburger, P. (1991a): Ausbildungsniveau und regionale Disparitäten der Wirtschaftsstruktur. Neuere Forschungstrends in der Geographie des Bildungs- und Qualifikationswesens. *Geographische Rundschau*, 11., 652–657.
- Meusburger, P. (1991b): Die frühe Alphabetisierung als Einflussfaktor für die Industrialisierung Vorarlbergs? *Jahrbuch des Vorarlberger Landesmuseumsvereins*, 135. (Festschrift f. E. Vonbank). Bregenz, 95–100.
- Meusburger, P. (1995a): „Stellungslisten“ und „Militärstatistische Jahrbücher“ der österreichisch-ungarischen Monarchie als Quellen für die geomedizinische Forschung. In: Fricke, W., Schweikart, J. (Hrsg.): *Krankheit und Raum. Dem Pionier der Geomedizin Helmut Jusatz zum Gedenken*. Stuttgart, Steiner, 203–236. (Erdkundliches Wissen; 115.)
- Meusburger, P. (1995b): Zur Veränderung der Frauenerwerbstätigkeit in Ungarn beim Übergang von der sozialistischen Planwirtschaft zur Marktwirtschaft. In: Meusburger P., Klinger, A. (Hrsg.): *Vom Plan zum Markt. Eine Untersuchung am Beispiel Ungarns*. Heidelberg, Physica Verlag, 130–181.

- Meusburger, P. (1996a): Regionale und soziale Ungleichheit in der sozialistischen Planwirtschaft und beim Übergang zur Marktwirtschaft. Das Beispiel Ungarn. In: Glatzer, W. (Hrsg.): *Lebensverhältnisse in Osteuropa. Prekäre Entwicklungen und neue Konturen*. Campus Verlag, Frankfurt, New York, 177–210.
- Meusburger, P. (1996b): Zur räumlichen Konzentration von „Wissen und Macht“ im realen Sozialismus. In: *100 Jahre Geographie an der Ruprecht Karls-Universität (1895–1995)*. 216–236. (Heidelberger Geographische Arbeiten; 100.)
- Meusburger, P. (1997): Spatial and Social Inequality in Communist Countries and in the First Period of the Transformation Process to a Market Economy: The Example of Hungary. *Geographical Review of Japan*, 70 (Ser. B.), 126–143.
- Meusburger, P. (1998): *Bildungsgeographie. Wissen und Ausbildung in der räumlichen Dimension*. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg
- Meusburger, P. (1999): *Handlungszentrierte Sozialgeographie. Benno Werlens Entwurf in kritischer Diskussion*. Steiner, Stuttgart, (Erdkundliches Wissen; 130.)
- Meusburger, P. (1999): Subjekt – Organisation – Region. Fragen an die subjektzentrierte Handlungstheorie. In: Meusburger, P. (Hrsg.): *Handlungszentrierte Sozialgeographie. Benno Werlens Entwurf in kritischer Diskussion*. Steiner, Stuttgart, 95–132. (Erdkundliches Wissen; 130.)
- Meusburger, P. (2000a): Educational Standards and Employment Structure in Hungary. (Japán nyelven, fordította M. Kagami.) In: Kobayashi, K. et al. (eds.): *Central Europe after the „East European Revolution“. Challenges in the Former East Germany, Poland, Czechia, Slovakia and Hungary*. Ninomiya-Shoen Publishing, Tokyo, 225–247.
- Meusburger, P. (2000b): The spatial concentration of knowledge. Some theoretical considerations. *Erdkunde*, 4., 352–364.
- Meusburger, P. (2001a): Spatial and social disparities of employment and income in Hungary in the 1990s. In: Meusburger P., Jöns, H. (eds.): *Transformations in Hungary. Essays in Economy and Society*. Physica Verlag, Heidelberg, 173–206.
- Meusburger, P. (2001b): The Role of Knowledge in the Socio-Economic Transformation of Hungary in the 1990s. In: Meusburger P., Jöns, H. (eds.): *Transformations in Hungary. Essays in Economy and Society*. Physica Verlag, Heidelberg, 1–38.
- Meusburger, P. (2001c): Geography of Knowledge, Education and Skills. In: Smelser, N. J., Baltes, P. B. (eds.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Vol. 12., Elsevier, Amsterdam, 8120–8126.
- Meusburger, P. (2003): „Wissen“ als Erklärungsvariable in den Mensch-Umwelt-Beziehungen. In: Meusburger, P., Schwan, T. (Hrsg.): *Humanökologie. Ansätze zur Überwindung der Natur-Kultur-Dichotomie*. Steiner, Stuttgart, 287–307. (Erdkundliches Wissen; 135.)
- Meusburger, P. (2005): Education and employment of the Roma in Hungary. In: Kagami, M. (ed.): *The Roma in Eastern Europe: Past and present*. (Japán nyelven) Gakubunsha, Tokyo, 96–130.
- Meusburger, P. (Series editor) (2008–): *Knowledge and Space*. Dordrecht, London, Springer. (Klaus Tschira Symposia)
- Meusburger, P., Klinger, A. (Hrsg.) (1995): *Vom Plan zum Markt. Eine Untersuchung am Beispiel Ungarns*. Physica Verlag, Heidelberg
- Meusburger, P., Schmude, J. (1991): Regionale Disparitäten in der Feminisierung des Lehrerberufes an Grundschulen (Volksschulen). Dargestellt an Beispielen aus Österreich, Baden-Württemberg und Ungarn. *Geographische Zeitschrift*, 2., 75–93.
- Meusburger, P., Schuch, T. (Hrsg.) (2011): *Wissenschaftsatlas der Universität Heidelberg*. Bibliotheca Palatina, Knittlingen. Angol kiadás (2012): *Wissenschaftsatlas of Heidelberg University*
- Meusburger, P., Schwan, T. (Hrsg.) (2003): *Humanökologie. Ansätze zur Überwindung der Natur-Kultur-Dichotomie*. Steiner Verlag, Stuttgart. (Erdkundliches Wissen; 135.)
- Oesterer, M., Meusburger, P. (1998): Die Situation der ungarischen Zigeuner auf dem Arbeitsmarkt beim Übergang von der sozialistischen Planwirtschaft zur Marktwirtschaft. *Berliner Geographische Arbeiten*, 86., 141–158.
- Pfening V. (2010): „Földrajz egy változásban lévő világról”: Beszámoló a Német Geográfus Nap (Deutscher Geographentag) kongresszusról. *Földrajzi Közlemények*, 1., 101–103.
- Uzzoli A. (2011): A mélyhűtött szuburbanizációtól a globalizáció csapdáin át a regionális tudomány

- igazságkereséséig. Interjú Enyedi György akadémikussal. *Tér és Társadalom*, 1., 151–155.
- Watts, M. (2000): Development at the millenium: Malthus, Marx and the politics of alternatives. *Geographische Zeitschrift*, 2., 67–93.
- Weichhart, P. (1996): Die Region. Chimäre, Artefakt oder Strukturprinzip sozialer Systeme? In: Brunn, G. (Hrsg.): *Region und Regionsbildung in Europa: Konzeptionen der Forschung und empirische Befunde*. Baden-Baden, Nomos, 25–43. (Schriftenreihe des Instituts für Europäische Regionalforschung; 1.)
- Weichhart, P. (1999): Die Räume zwischen den Welten und die Welt der Räume. Zur Konzeption eines Schlüsselbegriffs der Geographie In: Meusburger, P. (Hrsg.): *Handlungszentrierte Sozialgeographie: Benno Werlens Entwurf in kritischer Diskussion*. Stuttgart, Steiner, 67–94. (Erdkundliches Wissen; 130.)
- Weichhart, P. (2003a): Gesellschaftlicher Metabolismus und Action Settings. Die Verknüpfung von Sach- und Sozialstrukturen im alltagsweltlichen Handeln. In: Meusburger, P., Schwan, T. (Hrsg.): *Humanökologie: Ansätze zur Überwindung der Natur-Kultur-Dichotomie*. Stuttgart, Steiner, 15–44. (Erdkundliches Wissen; 135.)
- Weichhart, P. (2003b): Physische Geographie und Humangeographie – eine schwierige Beziehung. Skeptische Anmerkungen zu einer Grundfrage der Geographie und zum Münchner Projekt einer integrativen Umweltwissenschaft. *Münchener Geographische Hefte*, 85., 17–34.
- Werlen, B. (1987): *Gesellschaft, Handlung und Raum. Grundlagen handlungstheoretischer Sozialgeographie*. Stuttgart, Steiner. (Erdkundliches Wissen; 89.)
- Werlen, B. (1993a): *Society, action and space: An alternative human geography*. Routledge, London
- Werlen, B. (1993b): Gibt es eine Geographie ohne Raum? Zum Verhältnis von traditioneller Geographie und zeitgenössischen Gesellschaften. *Erdkunde*, 4., 241–255.
- Werlen, B. (1995): *Sozialgeographie alltäglicher Regionalisierungen. Band 1: Zur Ontologie von Gesellschaft und Raum*. Steiner, Stuttgart, (Erdkundliches Wissen; 116.)
- Werlen, B. (1997): *Sozialgeographie alltäglicher Regionalisierungen. Band 2: Globalisierung, Region und Regionalisierung*. Steiner Stuttgart, (Erdkundliches Wissen; 119.)